

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247054>

УДК 378.22.016: 502/504: [613/614]

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН

ORCID: 0000-0002-1209-2120

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОЛЕКСАНДР МІХЕСНКО

ORCID: 0000-0001-5209-0755

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

АЛЛА ГАФІЯК

ORCID: 0000-0002-7845-0883

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Модернізація освітнього процесу у вищих навчальних закладах забезпечить якісну трансформацію підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних завдань, що мають нині значну актуальність.

У статті розглядаються основні напрямки модернізації підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності, що зарекомендували себе на рівні кращих світових стандартів.

Наголошується на необхідності використання інтерактивних методів навчання, індивідуалізацію навчального процесу, широке залучення сучасних мультимедійних та інтернет-технологій.

***Ключові слова:** здоров'я, здоров'язбережувальні технології, модернізація освіти, інтерактивні методи навчання, індивідуалізація навчального процесу, компетентнісний підхід, професійна кваліфікація*

Постановка проблеми. Демократичні, суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні за останній рік висувають завдання виховання, навчання і розвитку здорової людини. Саме виховання здорової людини є найважливішою соціально-педагогічною проблемою, що стоїть перед сучасною системою освіти. Багаторічні дослідження за станом здоров'я молоді показують: за останні десять років позитивної динаміки в їхньому здоров'ї не спостерігається і це стає предметом гострої суспільної тривоги.

У зв'язку зі зниженням загального рівня здоров'я населення сучасна людина все більше усвідомлює потребу в здоровому способі життя, особистої активності у підвищенні рівня здоров'я і його збереження. У той же час сформовані звички, вироблені попередніми поколіннями, не відповідають сучасним вимогам суспільства, що посилюється крайнім загостренням соціальних проблем в цілому в Україні, недостатньою увагою до проблем розвитку системи освіти та охорони здоров'я. А це, у свою чергу, висуває вимогу пошуку педагогічних шляхів, умов і засобів підтримки здоров'я в освітніх установах і розвитку кожної особистості.

Аналіз основних досліджень і публікацій... Проблема здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я особистості стає предметом наукових досліджень у педагогічній, валеологічній та психологічній науках.

Дослідженню основ здоров'язберігаючого виховання присвячені наукові праці В. Андрущенко, В. Брехмана, О. Дубогай, С. Кириленка, В. Лозинського, З. Малькова, В. Оржеховської, М. Таланчука, Л. Татарнікової. Основні принципи організації оздоровчої освіти та виховання школярів висвітлено у працях Л. Заплатнікова, В. Горашука, М. Гриньової, С. Кириленка, Л. Пономарьової, Б. Шияна. Проблема застосування здоров'язберігаючих технологій у сучасній школі проаналізовано у працях Л. Антонової, В. Лозинського, Ю. Науменко, М. Смірнова, Л. Тихомірової, В. Циганова, Є. Юніної.

У той же час, невирішеними залишаються питання виокремлення і обґрунтування основних напрямів підвищення ефективності підготовки студентів природничих дисциплін до практичної діяльності по збереженню здоров'я у закладах освіти.

З огляду на це **мета статті** полягає у проведенні аналізу і обґрунтуванні напрямків модернізації підготовки майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Необхідність модернізації системи вищої освіти набуває особливого значення у зв'язку з процесами глобалізації, що прискореними темпами розвиваються у світі в останні десятиріччя. Ці тенденції ставлять на перше місце завдання отримання конкурентних переваг, що постають перед різними країнами на світових ринках, у тому числі й на освітньому. Як вважають автори проекту Білої книги національної освіти України, «...сучасний стан розвитку теорії і практики освіти характеризується напруженим пошуком шляхів актуального й прогностичного (випереджувального) реагування на виклики часу» (Кремень, (Ред.), 2009, с. 8).

Модернізація змісту підготовки майбутніх учителів біології у вищих навчальних закладах пов'язана з реалізацією його ціннісного потенціалу для розвитку особистості і передбачає розробку концептуальних інтеграційних моделей змісту біологічної освіти з урахуванням досягнень біології, педагогіки, філософії, логіки, соціології тощо. Л. Ф. Тихомирова акцентує увагу на тому, що в останні роки найважливішою ланкою професійної діяльності педагога стає його здоров'язбережувальна діяльність і готовність до використання здоров'язбережувальних технологій (Тихомирова, 2004, с. 296).

Потрібно враховувати той факт, що модернізація сучасної природничо-наукової освіти вимагає звернення до особистості вчителя, перегляду основних ланок його професійної діяльності. Основу модернізації моделі педагогічної освіти мають складати сукупність ідей та підходів. Як вважають В. П. Андрущенко і В. І. Бондар, «основу модернізації моделі педагогічної освіти мають складати сукупність ідей та підходів, серед яких провідними є:

- ідея переходу від енциклопедичної до компетентнісної парадигми освоєння змісту відповідної професії;
- ідея синергетизму в забезпеченні послідовності та єдності структурних елементів педагогічної та андрагонічної моделей організації навчання студентів;
- ідея дидактичного забезпечення формування особистості професіонала як внутрішньо-освітнього розвитку «Я-концепції» (Андрущенко, Бондар, 2010, с. 13).

Упровадження у навчально-виховний процес методики формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності дозволяє виділити два напрями розв'язання питань здоров'язбереження у закладах освіти:

1. Розробка і впровадження ефективних програм формування знань про збереження здоров'я, які базуються на сучасних дослідженнях із медицини, соціальної психології, валеології, гігієни.
2. Розвиток сприятливого навчального середовища, у якому були б ураховані головні потреби і умови здоров'язбереження дітей, які в ньому навчаються.

Проблеми модернізації системи вищої педагогічної освіти носить значно ширший характер, ніж проблема удосконалення природничо-наукової освіти. Головне завдання модернізації педагогічної освіти полягає у організації переходу від педагогічної освіти індустріальної епохи до педагогічної освіти інформаційного суспільства.

Сутнісні характеристики напрямів модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності у вищих навчальних закладах України представлені на рис. 1.

Трансформація вимог до процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності зумовлена соціальним запитом на підготовку вчителів, здатних до здоров'язбережувальної діяльності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, пов'язана з питаннями євроінтеграції вітчизняної вищої освіти, зі зміною концепцій щодо ролі освіти у збереженні, зміцненні та формуванні здоров'я молоді, розвитку нових поглядів на процеси професійної підготовки і соціалізації майбутніх учителів.

Перераховані вимоги зумовлюють стратегічні напрями модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності відповідно до потреб держави, суспільства, майбутніх учителів, учнів та їхніх батьків.

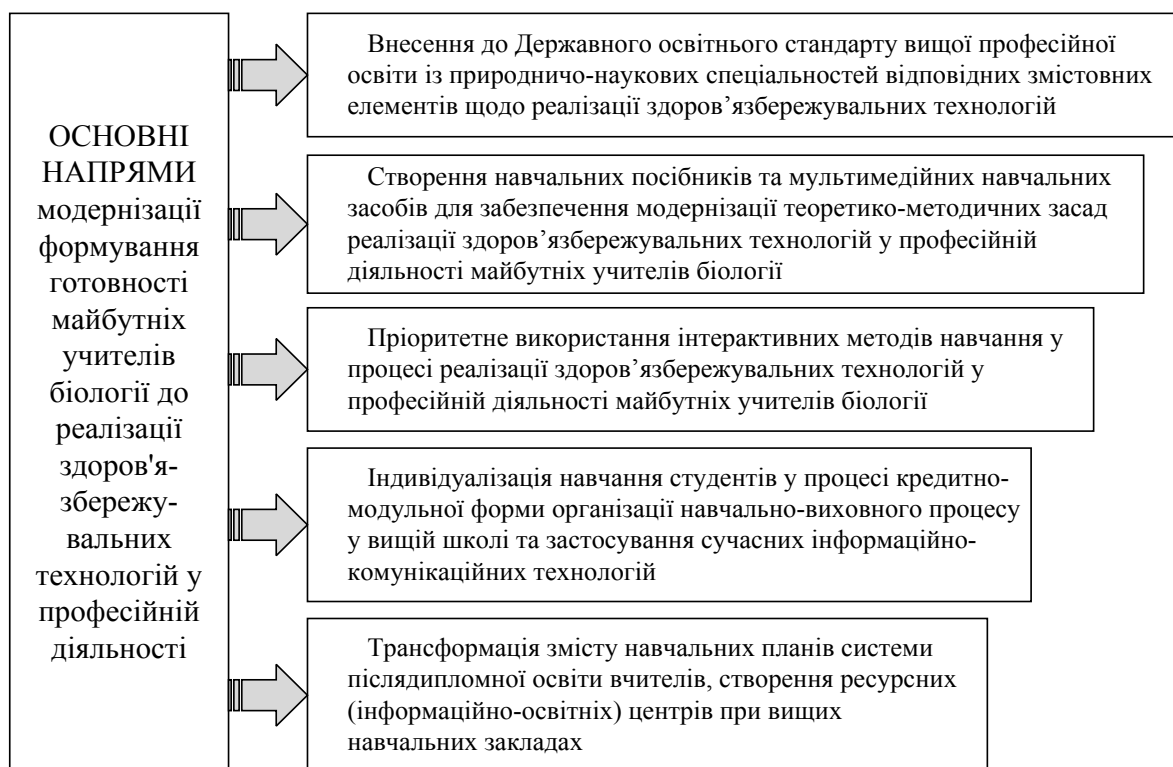

Рис. 1. Основні напрями модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності

Шляхами вдосконалення викладання природничих дисциплін і реалізації інноваційної системи формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності визначаємо:

- фундаменталізацію навчання,
- урахування національних пріоритетів,
- розвиток відповідних компетенцій,
- використання активних форм і методів навчання.

Розподіл навчального матеріалу у процесі формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності, а також прозора система контролю забезпечить можливість підвищення кваліфікації вчителів, що працюють як у системі післядипломної освіти, так і в самоосвіті; саме це спростить залучення вчителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій упродовж усього життя і професійної діяльності.

Важливе значення для розвитку здоров'язбереження в освіті є оптимізація технологічної складової навчання. Оновлення школи можливе тільки через науково обґрунтоване вдосконалення педагогічної технології, тобто наукове проектування педагогічних процесів, які гарантують запланованого навчально-виховного результату.

Створення нових навчальних посібників, засобів медіа-освіти, електронного контенту дозволить майбутнім учителям біології поглибити знання з окремих здоров'язбережувальних дисциплін, зробити зважений вибір між теоретичними і практичними питаннями, між традиційними та інноваційними формами і методами навчання.

Практична реалізація здоров'язбережувальних технологій у школі не може бути простим копіюванням заходу з підручника, оскільки є складним інтегруючим завданням, яке потребує глибоких знань психології, вікової фізіології, педагогіки, валеології. Досвід практичної діяльності дозволяє автору стверджувати, що важливим напрямом модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності є пріоритетне використання інтерактивних методів навчання.

Значну ефективність у процесі формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності може продемонструвати створення програмно-комп'ютерних комплексів і мультимедійних навчальних засобів, як важливих засобів модернізації фахової підготовки студентів.

Практичні заходи з модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності охоплюють:

- уведення у навчальні плани курсів, спрямованих на пропедевтику здоров'язбережувальної педагогічної діяльності і професійний розвиток власної здоров'язбережувальної компетентності студентів;
- упровадження в навчально-виховний процес інтегрованих курсів, що базуються на принципах міждисциплінарного підходу;
- розвиток проблемного навчання із використанням сучасних освітніх технологій;
- індивідуалізацію навчання завдяки диференціації навчального матеріалу;
- використання різноманітних форм і методів здоров'язбережувальної діяльності в навчальному процесі, що потребує внесення до Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти із природничо-наукових спеціальностей відповідних змістових елементів.

Важливим аспектом модернізації процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності є розвиток інноваційної функції вищої освіти, яку дослідники вбачають у формуванні, розповсюдженні та впровадженні ідей, спрямованих на розв'язання професійних і загальнокультурних завдань вищого рівня. На думку В. П. Горашука, «...у навчальних планах педагогічних вищих навчальних закладів України викладається предмет валеологія, зміст і філософія якого не відповідають завданню формування високого рівня культури здоров'я майбутнього вчителя в повному обсязі» (Горашук, 2004, с. 39).

Підтримка інноваційної спрямованості процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності можлива в умовах навчального середовища, яке органічно поєднує навчальну і наукову діяльність, реалізує інноваційні дослідницькі й освітні програми. Сучасна школа потребує такого вчителя, який би не тільки був здатний до впровадження в навчально-виховний процес здоров'язбережувальної діяльності, спрямованої на фізичне вдосконалення дитини, а й глибоко підготовленим до всебічної педагогічної діяльності щодо загального зміцнення здоров'я дитини, міг сформувати команду фахівців із фізичної культури, психологів, соціальних педагогів, здатну до організації та координації здоров'язбережувальної діяльності всього шкільного колективу.

Значну ефективність у підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти демонструє створення програмно-комп'ютерних комплексів і мультимедійних навчальних засобів, що може бути важливим напрямом модернізації фахової підготовки студентів.

Формування нових поглядів на професійну соціалізацію майбутніх учителів біології актуалізується через модернізацію підготовки до реалізації здоров'язбережувальних технологій шляхом впровадження у навчально-виховний процес:

- здоров'язбережувальної спрямованості вивчення людино-центрованих дисциплін;
- гуманітаризації навчання завдяки підвищенню рівня знань із соціальних аспектів здоров'я та використання здоров'язбережувальних технологій;
- перехід від навчання в межах окремої дисципліни до комплексного засвоєння професійно-важливих компетентностей.

Головною умовою якісного розв'язання цих завдань є індивідуалізація навчання студентів у вищій школі та застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. В. П. Горашук переконує, що «...навчальний план вищих педагогічних навчальних закладів повинен орієнтувати майбутнього вчителя на школу завтрашнього дня, давати йому визначений запас знань з випередженням» (Горашук, 2004, с. 42). Автор підкреслює, що «випередження нинішніх потреб системи освіти в різному кваліфікаційному рівні фахівців, закладене в навчальні плани й програми педагогічних інститутів, повинно складати 15–20 років» (Горашук, 2004, с. 42).

Важливим аспектом модернізації процесу підготовки майбутніх учителів до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти є розвиток інноваційної функції вищої освіти, яку дослідники вбачають у формуванні, розповсюдженні та впровадженні ідей, спрямованих на розв'язання професійних і загальнокультурних завдань нового класу. Як вважає С.В. Кириленко, розвиток інноваційної функції базується на:

- проведенні наукових досліджень (фундаментальних і прикладних)
- розповсюдженні результатів науково-дослідної і науково-технічної діяльності,
- створенні та розвитку малих підприємств інноваційного типу, реалізації інноваційних освітніх програм, засвоєння сучасних інформаційних технологій і можливостей використання їх студентами в різних сферах суспільного виробництва і творчого розвитку особистості (Тихомирова, 2004, с. 8).

Таким чином, запропоновані основні напрями модернізації природничо-наукової освіти забезпечать готовність майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності та сприятимуть формуванню, збереженню та зміцненню здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних

закладів. Інвестиції української освіти у модернізацію процесу формування готовності майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності повернуться суспільству розумними учнями у школі, здоровими дітьми в родині, благополуччям та сталим розвитком країни. З цього боку важливим стає залучення закладів, які забезпечують підвищення та перепідготовку педагогічних кадрів, до формування цілісної системи здоров'язберезувальної діяльності через трансформацію змісту навчальних планів системи післядипломної освіти вчителів, створення ресурсних (інформаційно-освітніх) центрів при вищих навчальних закладах, зокрема при університетах.

Висновки з дослідження. Динаміка сучасного життя досить швидкоплинна і комплекс застарілих моральних життєвих самовизначень особистості, ставить перед суспільством нові вимоги та завдання відносно майбутнього виховання молоді. Шляхами вдосконалення викладання природничих дисциплін і реалізації інноваційної системи підготовки майбутніх учителів до здоров'язберезувальної діяльності є фундаменталізація навчання, врахування регіональних пріоритетів, розвиток відповідних компетенцій, використання активних форм і методів навчання.

Запропоновані основні напрями модернізації природничо-наукової освіти забезпечать формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язберезувальних технологій у закладах освіти, сприятимуть збереженню, зміцненню та формуванню здоров'я дітей в загальноосвітніх навчальних закладах.

Вказані аспекти актуалізують зацікавленість суспільства у висококваліфікованих учителях природничих дисциплін, здатних до реалізації здоров'язберезувальних технологій, на основі нейтралізації негативного впливу дидактогенних чинників на рівень здоров'я дітей у закладах освіти. Дана стаття не вичерпує всіх сторін аналізованої проблеми і актуалізує необхідність посиленої уваги стосовно подальших ґрунтовних теоретичних напрацювань і вдосконалення практики впровадження технологій здоров'язбереження у систему професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Список використаних джерел

- Андрущенко В. П., Бондар, В. І. (2010). Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. В кн. В. Д. Будака, О. М. Пехота (Ред.), *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*: зб. наук. праць (Вип. 28, с. 12-20). Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського.
- Горашук, В. П. (2004). *Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Харків.
- Кириленко, С. В. (2008). *Інноваційні процеси в навчальних закладах України*: навч.-метод. посіб. Рівне: Вид-во РДГУ.
- Кремень, В. Г. (Ред). (2009). *Біла книга національної освіти України*: проект. Київ.
- Тихомирова, Л. Ф. (2004). *Теоретико-методические основы здоровьесберегающей педагогики*. (Дис. д-ра пед. наук). Ярославль.

References

- Andrushchenko V. P., & Bondar, V. I. (2010). Modernizatsiia pedahohichnoi osvity vidpovidno do vyklykiv XXI stolittia [Modernization of teacher education in accordance with the challenges of the XXI century]. In V. D. Budak, & O. M. Piekhota (Eds.), *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho [Scientific Bulletin of Mykolayiv State University named after VO Sukhomlinsky]*: zb. nauk. prats (Is. 28, pp. 12-20). Mykolaiv: MDU imeni V.O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].
- Horashchuk, V. P. (2004). *Teoretychni i metodolohichni zasady formuvannia kultury zdorov'ia shkolyariv [Theoretical and methodological principles of a culture of health of students]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kharkiv [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Red). (2009). *Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy [White Book of National Education of Ukraine]*: projekt. Kyiv [in Ukrainian].
- Kyrylenko, S. V. (2008). *Innovatsiini protsesy v navchalnykh zakladakh Ukrainy [Innovation processes in schools Ukraine]*: navch.-metod. posib. Rivne: Vyd-vo RDHU [in Ukrainian].
- Tikhomirova, L. F. (2004). *Teoretiko-metodicheskie osnovy zdorovesberegaiushchei pedagogiki [Theoretical and methodological foundations of health-pedagogy]*. (D diss). Iaroslavl [in Russian].

DYACHENKO-BOHUN M.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

MICHEENKO A.

Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko

GAFIAK A.

Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University

THE MAIN DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF TRAINING OF THE FUTURE BIOLOGY TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION OF HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL WORK

In the article the basic directions of modernization of training of the future biology teachers for the implementation of health-saving technologies in professional work. The modernization of the educational process in higher educational institutions provide a qualitative transformation of biology training future teachers to realization health-saving technologies on par with the best international standards. The necessity of the use of interactive teaching methods, the individualization of the educational process, the widespread involvement of advanced multimedia and Internet technologies.

Ways to improve the teaching of natural sciences and implement innovative systems for training of teachers in healthcare is fundamentalization training, competence development, the use of active forms and methods of teaching. These areas of modernization of the educational process in higher educational institutions will provide qualitative transformation of the biology training of teachers to implement technology to preserve the health of the world's best standards.

Support innovation orientation training future teachers of natural sciences to implement health-saving technologies in educational institutions in the conditions of possible learning environment that combines educational and scientific activities, implements innovative research and educational programs

This will ensure the readiness of future biology teachers to use technology to preserve the health of their educational activities.

Key words: *health, health-saving technologies, modernization of education, interactive learning methods, individualization of the educational process, competence approach, professional qualifications*

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021 р.